

Роман КОРСАК,

*доктор історичних наук, професор кафедри туристичної інфраструктури і сервісу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород), korsakr@inbox.ru*

ПОСТКОМУНІСТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті розглядається посткомуністична трансформація правової системи Чеської Республіки. Автор розкриває позитивні і негативні тенденції цієї трансформації та можливостей використання чеського досвіду для України. Дослідження теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. Водночас надано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо.

Ключові слова: Чеська Республіка, Україна, судова система ЧР, судова система України, судочинство, юрисдикція.

Лит. 15.

Roman KORSÁK,

*PhD. hab. (History), Professor of department of tourism infrastructure and services,
Uzhgorod National University,
(Ukraine, Uzhgorod), korsakr@inbox.ru*

POST-COMMUNIST TRANSFORMATION THE LEGAL SYSTEM OF CZECH REPUBLIC

The article deals the experience of the Czech Republic in reforming the legal system. The author reveals the positive and negative tendencies of this transformation and the possibilities of using the Czech experience for Ukraine. A study was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, systematization, generalization, concrete, historical and dialectical method. In the preferred scientific heritage historical research methods: historical and genetic, historical, comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: Czech Republic, Ukraine, the Czech judiciary, the judicial system Ukraine, judiciary, jurisdiction.

Ref. 15.

Роман КОРСАК,

*доктор исторических наук, профессор кафедры туристической инфраструктуры и сервиса,
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
(Украина, Ужгород), korsakr@inbox.ru*

ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье рассматривается опыт Чешской Республики в реформировании правовой системы. Автор раскрывает положительные и отрицательные тенденции этой трансформации и возможностей использования чешского опыта для Украины. Исследование темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В то же время отдано предпочтение историческим методам исследования: историко-генетическому, историко-сравнительному, историко-синтетическому, историко-диахронному, эмпирическому анализу.

Ключевые слова: Чехия, Украина, судебная система ЧР, судебная система Украины, юрисдикция.

Лит. 15.

Постановка проблеми. Бурхливі події рубежу 80-х – 90-х років ХХ ст. в Європі спричинили значні перемиїни на континенті та в системі міжнародних відносин. Зовсім недавно політична карта нашого континенту значно відрізнялася від її нинішнього стану. Німеччина знову стала єдиною державою і економічною надпотоугою Європи. А колишні Радянський Союз й інші держави соціаліс-

тичної системи не витримали випробовування часом. На карті світу з'явилися нові країни, зокрема, п'ятнадцять суверенних держав на пострадянських теренах і в їх числі незалежна Україна, а також із Чехословаччини утворилася Чехія та Словаччина. Ці зміни справили суттєвий вплив на діяльність не лише європейських країн, а й переважної більшості держав світу.

Аналіз досліджень. Події які відбуваються в Україні протягом трьох останніх років (2014–2016) засвідчують намір нашого Уряду, Верховної Ради як вищого законодавчого органу країни та Президента України докорінно реформувати українське суспільство відповідно до вимог та стандартів європейської спільноти. Не оминають ці зміни й правову систему України, тому головне правильно провести необхідні реформування. За зразок можна використати досвід країн з соціалістичним минулим, зокрема Чеської Республіки, яка сьогодні демонструє взірць європейської демократії та правочинства. Необхідно відзначити, що реформування правової системи, зокрема судової системи Чеської Республіки, не є предметом широкого кола спеціальних наукових досліджень у вітчизняній історіографії. Серед вітчизняних праць можна виділити дослідження В. Лемака [5], Г. Зеленько [1], а із зарубіжних М. Лазаревої [6]. Тому у цій статті робиться спроба проаналізувати можливості використання чеського правового досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Правова система ЧР на відміну від України, має чітку та оптимальну структуру. Це забезпечує, з одного боку, економізацію бюджетних коштів на зайві витрати щодо судочинства, а з іншого – якість правової системи та високі заробітні оклади. Зокрема, судову владу представляють від імені Чеської Республіки незалежні суди. Судді при виконанні своїх обов'язків повинні бути незалежними та їх неупередженість ніхто не має права ставити під загрозу. Система судів складається з Верховного суду, Верховного адміністративного суду, вищих, обласних та районних судів. За дотримання Конституції відповідає Конституційний суд, який складається з 15 судів, призначених на період 10 років. Судова система регулюється Конституцією Чеської Республіки, яка визначає суди як самостійні органи у рамках традиційної системи стримувань і противаг. Зокрема, згідно з четвертим розділом Конституції Чеської Республіки, встановлюється роль судової влади, яка полягає у тому що, основною функцією судів є захист прав і порядку, встановленого законодавством Чехії [4, 445–484; 3, 5–30; 12, 19–34].

Судам надається повна компетенція у визначенні вини і покарання за злочини. Суди конституційовані як незалежні, а їх адміністрування знаходиться під юрисдикцією Міністерства юстиції. Чеська Республіка має систему судів загальної юрисдикції, мережа яких є чотирирівневою: два верховні суди – один для адміністративних і один для решти питань; два вищі суди – один у м. Празі і один в м. Оломоуці; вісім регіональних судів; вісімдесят шість районних судів. Чеських суддів призначає Президент ЧР безстроково, і, які як правило, не можуть бути відкликані або переведені без їх згоди. Більшість вищих судів розташовані у м. Брно, так, щоб забезпечити противагу концентрації влади у м. Прага. Цим самим уникається явище так званого «Прагоцентризму» і яке з успіхом можна застосувати у межах проведення реформи судової децентралізації влади в Україні, т. зв. «Києвоцентризму» (надання влади з Києва на місця) [7, 8].

Чеська судова система передбачає три рівні юрисдикції:

1. Суди загальної юрисдикції;
2. Адміністративні суди;
3. Конституційний суд Чеської Республіки.

Останні дві юрисдикції є спеціалізованими – якщо питання не належить до їх компетенції (за прямою вказівкою законодавства), то воно буде розглядатися в судах загальної юрисдикції [9].

Конституційний суд Чеської Республіки знаходиться поза загальною структурою судів. Його статус і повноваження закріплені безпосередньо в Конституції Чехії. Він відповідає за конституційність здійснення державної влади. Це досягається шляхом анулювання законів, які знаходяться у конфлікті з конституційним ладом та Харгією основних прав і свобод. Таке право обумовлено тим, що конституційні закони є законодавчими актами вищої сили і їх прийняття вимагає кваліфікованої більшості в парламенті. Будь-яке інше законодавство підпорядковується їм. Цей процес називається конституційним (судовим) контролем. У зв'язку з цим існують повноваження суду приймати рішення про відповідність конституційному ладові міжнародного договору, що передує його ратифікації. Місце перебування Конституційного суду також у м. Брно [4, 445–484; 10].

Суди загальної юрисдикції розглядають кримінальні і цивільні справи, які можуть прийматися до провадження як районними судами, так і обласними судами. Наприклад, у кримінальному судочинстві районні суди, як правило, розглядають справи по першій інстанції. Однак, коли покарання за злочин, згідно з обвинуваченням, перевищує 5 років, справа буде розглядатися обласним судом як судом першої інстанції. Межі юрисдикцій районних судів не завжди збігаються з межами адміністративних районів.

Вищий суд – один знаходиться у м. Прага та поширює свою юрисдикцію на регіон Богемію, а другий у м. Оломоуц з юрисдикцією на регіони Моравію і Сілезію. Вони опрацьовують апеляції у справах, що слухалися обласними судами як судами першої інстанції.

Верховний суд Чеської Республіки, розташований у м. Брно, є найвищим судовим органом у цивільних, у тому числі комерційних / господарських, і у кримінальних справах, за винятком питань, належних до компетенції Конституційного Суду або Вищого адміністративного суду. Як суд третьої інстанції він переглядає справи у касаційному й апеляційному порядку [4, 445–484].

Чеська система адміністративних судів має два рівні. Нижчий складається із спеціалізованих адміністративних палат у складі обласних судів, що діють як суди першої інстанції. Суд другої і останньої інстанції – Верховний адміністративний суд Чеської Республіки, розташований у м. Брно. Як впливає з назви, він призначений виключно для адміністративної юстиції. До питань, підсудних адміністративним судам, належать справи, пов'язані з виборами, реєстрацією політичних партій, рухів і компетенційні спори між державними органами [4, 445–484].

Реформа судів в Україні має початися з ліквідації корупції. Наприклад, у Чеській Республіці зникнення корупції в судах почалося із звільнення найбільш корумпованих суддів (1989 – 1991 рр.). Міністерством юстиції був опублікований список із приблизно 1000 суддів, які до 1989 р. були членами Комуністичної партії. Конституційний суд країни зауважив, що комуністичне минуле цих суддів може впливати на їхню правосвідомість. З 1991 до 1995 рр. судді отримували маленьку зарплату. Відтак система стабілізувалася та зарплати суддів були підвищені, зокрема для суддів Верховного суду – до 4322,16 євро [11; 2, 92–105].

У результаті правової реформи у ЧР припинили існування воєнні суди, а судді Федерального суду Чехословаччини стали суддями Верховного або вищих судів Чехії [13, 3158–3159].

У зв'язку з підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, необхідно активно змінювати своє законодавство і правову практику відповідно до вимог ЄС. Наприклад, для нашої держави може бути повчальний досвід Чехії, щодо можливості чеських судів звертатися до суду Європейського Союзу, який дає тлумачення європейського права в питанні судів. Зокрема, перше чеське звернення до Європейського Суду відбулося 28 жовтня 2005 р., а на сьогодні зафіксовано 35 таких звернень. Подібно й Україна у майбутньому може активно розв'язувати суперечки та справи у площині впливу європейського права та спорів про його тлумачення. Така практика застосування європейських норм (на зразок чеського права та законів) має бути поширеною у вітчизняному законодавстві [10].

Українському уряду необхідно врахувати чеський досвід кадрового забезпечення суддів. Зокрема, у Чехії найбільш важливими особами в судочинстві є професійні судді й адвокати, у кримінальних справах також державні прокурори, іноді засідателі. Існують також інші юридичні професії, представники котрих безпосередньо не беруть участі в судових процесах – нотаріуси і судові виконавці [11, 12, 26–41].

Суддя є центральною фігурою чеської судової системи, а його становище визначається самою Конституцією. Чеська Республіка має систему кар'єри в судовій владі. Конституція передбачає, що судді призначаються безстроково Президентом Республіки, і, як правило, не можуть бути відкликани. Для призначення необхідне подання міністра юстиції, контрасигноване Прем'єр-міністром. Законодавство вимагає, щоб суддя мав бездоганну репутацію, був випускником юридичної школи, не обмеженим у дієздатності, без судимості, а також він повинен погодитися із тим, що його посада несумісна з політичними функціями (на відміну від України, де, зокрема, найвищі державні правові посади тісно пов'язані з провладними партіями: В. Пшонка – Партія Регіонів, В. Шокін – провладна коаліція та ін.). Суддя повинен бути принаймні 30-річного віку і пройти трирічне спеціалізоване навчання в судах. Оскільки судова влада захищена від впливу виконавчої і законодавчої влад, усі дисциплінарні питання суддів, а також державних прокурорів належить розглядати самому суддівському корпусу, зокрема, дисциплінарним палатам Вищого адміністративного суду. Єдиною особою, до

повноважень якої належить внесення кримінального обвинувачення до суду, є державний прокурор. Департамент державних прокурорів є частиною Міністерства юстиції [4, 445–484].

Висновки. Враховуючи той факт, що Україна і Чехія є результатом і уособленням доленосних змін на континенті, під час реформування правової системи України доцільно було б врахувати чеський правовий досвід та правову практику інших центральноєвропейських країн, які є сьогодні членами ЄС (Польщі, Словаччини, Угорщини та країн Балтії). Головними і нагальними питаннями для нашої країни є ліквідація корупції у сфері національної юрисдикції, правильного формування кадрового забезпечення, а також створення справедливої та дієвої судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Зеленько Г. Проблема інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах [Текст] / Галина Іванівна Зеленько // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2003. – С. 285–290.
2. Зеленько Г. Політико-правові механізми інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи) [Текст] // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Курасівські читання. – К., 2006. – Вип. 30. – Кн. 2. – С. 92–105.
3. Конституція України. – К. : Українська правнична фундація, 1996. – 64 с.
4. Конституція Чеської Республіки з 16 грудня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська правнична фундація, Право, 1996. – С. 445–484.
5. Лемак В. В. Державно-правова реформа в Чехословаччині в умовах постсоціалістичної модернізації й поділу федерації [Текст]. – Ужгород : Ліра, 2002. – 248 с.
6. Лазарева М. Н. Парламент в условиях строительства демократического государства: опыт Чешской Республики [Текст] : автореф. диссертации на соискание ученой степени канд. юрид. наук / М. Н. Лазарева [Московская гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина]. – М. : 2009. – 32 с.
7. Pravo. – 1998. – 30 června.
8. Pravo. – 1998. – 30 červenca.
9. Pravo. – 2001. – 5 června.
10. Pravo. – 2011. – 9 srpen.
11. Pravo. – 2013. – 14 února.
12. Ústava České Republiky a listina základních práv a svobod. – Ostrava : Aries, 1992. – 112 s.
13. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federální Republiky // Sbíerka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č. 542. – S. 3158–3159.

REFERENCES

1. Zelenko H. Problema instytutsionalizatsii hromadianskoho suspilstva u postsotsialistychnykh krainakh [Tekst] / Halyna Ivanivna Zelenko // Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. – K., 2003. – S. 285–290.
2. Zelenko H. Polityko-pravovi mekhanizmy instytutsionalizatsii hromadianskoho suspilstva u postsotsia-listychnykh krainakh (na prykladi krain Vyshegradskoi hrupy) [Tekst] // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Kurasivski chytannia. – K., 2006. – Vyp. 30. – Kn. 2. – S. 92–105.
3. Konstytutsiia Ukrainy. – K. : Ukrainska pravnycha fundatsiia, 1996. – 64 s.
4. Konstytutsiia Cheskoï Republiky z 16 hrudnia 1992 r. // Konstytutsii novykh derzhav Yevropy ta Azii / Uporiadnyk S. Holovatyï. – K. : Ukrainska pravnycha fundatsiia, Pravo, 1996. – S. 445–484.
5. Lemak V. V. Derzhavno-pravova reforma v Chekhoslovachchyni v umovakh postsotsialistychnoi modernizatsii y podilu federatsii [Tekst] . – Uzhhorod : Lira, 2002. – 248 s.
6. Lazareva M. N. Parlament v usloviyakh stroitelstva demokraticheskogo gosudarstva: opyt Cheshskoy Republiky [Tekst] : avtoref. discertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kand. yurid. nauk / M. N. Lazareva [Moskovskaya gos. yurid. akad. im. O. Ye. Kutafina]. – M. : 2009. – 32 s.
7. Pravo. – 1998. – 30 června.
8. Pravo. – 1998. – 30 červenca.
9. Pravo. – 2001. – 5 června.
10. Pravo. – 2011. – 9 srpen.
11. Pravo. – 2013. – 14 února.
12. Ústava České Republiky a listina základních práv a svobod. – Ostrava : Aries, 1992. – 112 s.
13. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federální Republiky // Sbíerka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č. 542. – S. 3158–3159.

Статтю подано до редакції 04.04.2016 р.